

2020
1 (74)

XORIJIY FILOLOGIYA

til * adabiyot * ta'lim

FOREIGN PHILOLOGY

language * literature * education

O‘zbekiston Respublikasi

Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi

SAMARQAND DAVLAT CHET TILLAR INSTITUTI

XORIJIY FILOLOGIYA

til • adabiyot • ta’lim

ilmiy–uslubiy jurnal

Samarqand

1(74)/ 2020

**Ministry of Higher and Secondary Special
Education of the Republic of Uzbekistan**

SAMARKAND STATE INSTITUTE OF FOREIGN LANGUAGES

FOREIGN PHILOLOGY

Language • Literature • Education

Scientific-methodology journal

Samarkand

Хорижий филология: тил, адабиёт, таълим.
№1 (74), 2020.

Уч ойда бир марта чиқадиган илмий-услубий журнал

Муассис: Самарқанд давлат чет тиллар
институтини

Таҳрир хайъати:

ТУХТАСИНОВ Илҳомжон (раис)
САФАРОВ Шаҳриёр (бош муҳаррир)
АШУРОВА Дилором
АШУРОВ Шаҳобиддин
ТУРНИЁЗОВ Немамат
РИЗАЕВ Баҳодир
(муҳаррир ўринбосари)
ХОЛБЕКОВ Муҳаммаджон
НАСРУЛЛАЕВА Нафиса
ИСМОИЛОВ Салоҳиддин
КИСЕЛЁВ Дмитрий
ЯХШИЕВ Ашур (масъул котиб)

Жамоатчилик кенгаши:

БУШУЙ Татьяна
ГИЙОМ Оливье (Франция)
КИДА Цуйоши (Япония)
СИГМИЛЛЕР Стив (АҚШ)
УСМОНОВ Ўрал
ЖИАНГ Фенг (Хитой)
РАҲИМОВ Ганишер
МИРЗАЕВ Ибодулло
КАРАСИК Владимир (Россия)

Журнал Олий Аттестация комиссиясининг
филология фанлари бўйича эксперт кенгаши (2014
йил 10 мартдаги 2-сонли баённома) тавсияси билан
зарурий наشرлар рўйхатига киритилган.

Таҳририят манзили:

Самарқанд ш. Бўстонсарой кўчаси, 93, СамДЧТИ.
Телефонлар: (998-662)233-78-43;
(998-662)231-13-42
Факс: (998-662) 210-00-18.
Email: ssifl_info@mail.ru

Журнал Самарқанд вилоят матбуот ва
ахборот бошқармаси томонидан № 09-12 рақам
билан рўйхатга олинган.

ISSN: 2181-743X; Индекс 1266.

Журнал 2001 йилдан чиқа бошлаган.

© Самарқанд давлат чет тиллар институти,
2020 йил.

Foreign Philology: Language, Literature, Education.
№1 (74), 2020.

Scientific-methodical journal

Founder: Samarkand State Institute of Foreign
Languages

Editorial Board:

TUKHTASINOV Ithomjon (chairman)
SAFAROV Shahriyor (editor-in-chief)
ASHUROVA Dilorom
ASHUROV Shahobiddin
TURNIYOZOV Nemat
RIZAYEV Bakhodir
(vice editor)
KHOLBEKOV Mukhammadjon
NASRULLAEVA Nafisa
ISMAILOV Salohiddin
KISELYOV Dmitriy
YAKHSHIEV Ashur (executive secretary)

Public Council:

BUSHUY Tatyana
GUILLAUME Olivier (France)
KIDA Tsuyoshi (Japan)
SEEGMILLER Steev (USA)
USMONOV Ural
JIANG Feng (China)
RAKHIMOV Ganisher
MIRZAEV Ibodullo
KARASIK Vladimir (Russia)

The journal is included in the list of required
publications according to the recommendation of the
expert council in filological sciences of Higher Attestation
Committee (Proceeding #2 from March 10, 2014).

Address:

Samarkand, Bustansaray str. 93, SamSIFL.
Phone: (998-662) 233-78-43;
(998-662)231-13-42
Fax: (998-662) 210-00-18
Email: ssifl_info@mail.ru

The journal is registered under No 09-12 by
Samarkand Regional Department of press and
information.

ISSN: 2181-743X; Index 1266.

The journal has been published since 2001.

© Samarkand State Institute of Foreign Languages,
2020.

МУНДАРИЖА

МАҚОЛАЛАР

Сафаров Ш. Метафора ҳодисаси талқинига янгича ёндашув имкониятлари	7
Каримова С. Машҳур шарқ шоираси Зебуннисобегим	12
Ткачёва А. Антропоморфные концептуальные метафоры на основе природных явлений в испанском поэтическом тексте	15
Сайфуллаева Р., Садуллаева Н. Сложные предложения с нераспространенными компонентами	22
Музафарова Л. Концептуальное построение смысла в пространстве художественного текста (на примере повести Дж.Д.Сэлинджера "Franny")	25
Халимова Ф. Синхрон таржима гушунчасининг асосий хусусиятлари	29
Халова М. Модерн шеърда метафорик тафаккур тарзи	33
Шамахмудова А. Ҳурмат тамойилларининг мулоқот матнида воқеланишига гендер омилининг таъсири	39
Мирсанов Б. Немис ва ўзбек тилларида теонимлар асосида шаклланган идиоматик кўшма сўзлар	45
Жамаҳматов К. Ҳожи Муҳаммад Шаҳдийнинг девони кўлэзма нусхаси тавсифи	52
Сабирова Н. Инглиз тилшунослигида гипонимиянинг ўрганилиши	57

ИЛМИЙ АХБОРОТЛАР

Ачилова О. Япон тилида буйруқ мазмунни ифодаловчи омиллар	62
Сулайманова Н. Макон предикатларининг информативлик хусусиятлари	66
Шомуродова Ш. Тиллараро эквивалентликнинг лексикографик имкониятлари (инглиз ва ўзбек фразеологизмлари мисолида)	70
Пардаева И. Гоя, бадийят, таркиб ва тартиб	74
Носирова Р. Олий таълим тизимида чет тилини интеграллашган кўникмалар асосида ўрганиш услуги	78
Облокулова М. Синтаксико-семантическое содержание причастия II в структуре предложения английского языка	81
Қораев А., Нурматов Ғ. Чет тили бўйича электрон ўқув-услубий мажмуа яратиш тажрибаси	86
Улугова Ш. Метафора танловида табиий ва ижтимоий муҳитнинг ўрни	90
Элова У. XIX аср инглиз адабиётида танқидий реализм прозаси ва поэзиясининг шаклланиш омиллари	98
Холматова В. Гап прагматик мазмунининг контекстда ўзгариши	103
Vuzrukova M. O'zbek badiiy matnida undash konstruksiyalari	108
Очилова Н. Илмий дискурсининг диалогик шаклда намоён бўлиши	113
Омонова М. Мелноратив терминларнинг семантик усул билан ясалиши	117
Джурраев Д. Талабаларни таълим жараёнида хитой тилига ўқитиш самарадорлигини ошириш методлари	124
Расулов И., Хамдамова М. Лексико-грамматическая характеристика адъективных фразеологизмов	128
Малиновский Е., Туракулова З. Функционирование архаизмов и историзмов в разных жанрах художественной литературы	133

Жалгасов Н. Семантические сходства английских, узбекских и каракалпакских провербиальных образований с оценкой человека.....	138
Насруллоева Н. Компьютер ва интернет жаргонлари мураккаб лисоний ҳодиса сифатида	144

ЎШЛАР МИНБАРИ

Ismailov A., Fayzullayeva M. Informatsiya va kommunikatsiya texnologiyalarining og'zaki nutq kurslarida ishlatilishi.....	149
Najmiddinova A. Iboralarni tarjima qilishda adekvatlikka erishish usullari.....	153
Сафарова М. Прагматический аспект немецкого политического текста	156
Djavatova O. Yangi so'zlarni o'rgatishda o'yinlarning ahamiyati.....	161
Saloxiddinov M. Payt holini ifodalovchi sintaktik birliklarning ingliz tilidan o'zbek tiliga tarjimasi	164

ТАҚРИЗ

Холбеков М., Эшқобил В. Қиёсий адабиётшунослик: юртимизда жаҳон адабиёти таълими мазмунига бир назар.....	169
--	-----

CONTENTS

REPORTS

Safarov Sh. New approaches to the interpretation of metaphor.....	7
Karimova S. Well-known eastern poetess Zebunnisobegim.....	12
Tkachyova A. The anthropomorphic conceptual metaphors on the basis of natural phenomena in Spanish poetic text.....	15
Sayfullayeva R., Sadullayeva N. Complex sentences with unextended components.....	22
Muzaffarova L. Conceptual formation of meaning in the space of a literary text (on the example of J.D. Salinger's narrative "Franny").....	25
Xalimova F. The main features of simultaneous translation.....	29
Khalova M. The metaphorical thinking manner in modernism.....	33
Shamaxmudova A. Influence of gender factors on the implementation of the politeness strategy in discourse.....	39
Mirsanov B. Idiomatic compound words formed in German and Uzbek based on theonyms.....	45
Jamaxmatov K. Description to the manuscript collection (devon) of Shahdiy.....	52
Sabirova N. The study of hyponymy in the English linguistics.....	57

SCIENTIFIC INFORMATIONS

Achilova O. The means of expression of order in the Japanese language.....	62
Sulaymanova N. Informative peculiarities of place predicates.....	66
Shomurodova Sh. Lexicographic possibilities of translingual equivalency (on the materials of English and Uzbek phraseological units).....	70
Pardayeva I. Idea, artistry, content and order.....	74
Nosirova R. Ways of teaching foreign languages in the system of higher education basing on integrated skills.....	78
Oblokulova M. Syntactic-semantic content of Participle II in the sentence structure of English language.....	81
Koraev A., Nurmatov G. EXPERIENCE IN CREATING AN ELECTRONIC EDUCATIONAL AND METHODOLOGICAL COMPLEX IN A FOREIGN LANGUAGE.....	86
Ulugova Sh. The role of natural and social environment in choice of metaphors.....	90
Elova U. Factors of criticism and poetry of critical realism in the 19th Century English literature.....	98
Kholmatova V. Pragmatic meaning of the sentence and its changing in context.....	103
Buzrukova M. Incentive structures in the Uzbek literary text.....	108
Ochilova N. Representation of scientific discourse in dialogic format.....	113
Omonova M. Semantic ways of formation of the reclamation terms.....	117
Djurayev D. Methods of increasing effectiveness in the process of teaching the Chinese language to students.....	124
Rasulov I., Xamdanova M. Lexical-grammatical characteristics of adjective phraseologisms.....	128
Malinovskiy E., Turakulova Z. The functioning of archaisms and historicisms in different genres of fiction.....	133
Jalgasov N. Semantic similarities of English, Uzbek and Karakalpak anthropocentric proverbial constructions.....	138
Nasrullaeva N. Computer and the internet jargons as a complicated linguistic phenomenon.....	144

THE YOUTH'S TRIBUNE

Ismailov A., Fayzullayeva M. The Use of ICT in Oral Production Courses.....	149
Najmiddinova A. Methods of achieving adequacy in the translation of phrases.	153
Safarova M. Pragmatic aspect of German political texts.	156
Djavotova O. Games and activities in teaching new lexis.....	161
Saloxiddinov M. Translation of syntactic units representing time from English into Uzbek.....	164

REVIEW

Kholbekov M, Eshqobil V. Comparative literature study: A view upon the world literature study in our country.....	169
---	-----

МЕТАФОРА ҲОДИСАСИ ТАЛҚИНИГА ЯНГИЧА ЁНДАШУВ ИМКОНИАТЛАРИ

*Сафаров Шахриёр,
СамДҶТИ профессори*

Калиш сўзлар: метафора, ахборот, оламнинг лисоний манзараси, когнитив механизм, фрейм, билим, доминант.

Ўтган асрда “илмий–техник инқилоб” ҳақида гапиришга ўрганиб қолган бўлсак, эндиликда унинг ўрнига “ахборот асри”ни шакллантираётган “ахборот инқилоби” тушунчаси оммалашмоқда. Дарҳақиқат, инновацион технологияларнинг кескин тараққиёти таъсирида ХХI аср юқори даражадаги ахборот алмашинув даврига айланиб улгурди. Ахборот узатиш билан боғлиқ муносабатлар инсон фаолиятининг барча жабҳаларида етакчи ролни ўтайди. Жамиятда мавжуд бўлган ахборот заҳираси унинг ижтимоий – иқтисодий ҳаёти ва илмий – техник ривожда энг асосий омидир.

Ахборот яратиш ва сақлаш вазифасини ўташ қудратига эга бўлган тил айна пайтда тўпланган маълумотларни ифодалаш ҳамда шу йўсинда янгича русумдаги билимни шакллантириш манбасидир. Маълум бир тил ахборот манбаси бўла туриб, маданий – ижтимоий қадриятларни мерос тарихасида авлоддан – авлодга етказиш воситаси ҳамдир. Инсон тилдан фойдаланиб, олдинги аجدодлар билим ва тажрибасига мурожаат қила олади ҳамда янги билимни ўзлаштиришга замин ҳозирлайди. Тилдан фойдаланиш асносида инсоният оламнинг информация (ахборот) манзарасини ўзгартириш имкониятига эга бўлди.

Гарчи “оламнинг ахборот манзараси” тушунчаси доирасига барча белгилар тизими ҳамда информативлик муносабатлари намоён бўлишининг тўлиқ мажмуасини киритадиган бўлсак, унда тилни ижтимоий мақомини аниқ тасаввур қилишга шароит яратилади.

Коммуникация ҳамда фикрни шакллантириш ва ифодалашнинг энг асосий воситаси ҳисобланган тил оламни тўхтовсиз фаол ўзлаштириш ва тўпланган тажрибани билимга кўчириш манбасидир. Ушбу жараённинг пойдеворида эса инсоннинг воқеликни тизимли ва мазмунли лисоний идрок этиши билан боғлиқ номинатив фаолияти туради. Бу фаолият оқибатида яратиладиган тил бирликлари воситасида ўзига хос ахборот – лисоний дунёқараш юзага келади.

Демак, атрофдаги воқеликни билиш жараёнида тил етакчи ўринга чиқади, зеро, у субъектнинг когнитив фаолияти марказида туради. Оламнинг концептуал манзарасининг лисоний воқеланиши тил тизимининг қарамида, тафаккур ва тил ҳодисалари оралиғида туради ва худди шу оралиқ босқич воқелик оламини лисон олами билан боғлайди.

Концептуал ҳаракат номинатив фаоллик билан бирикиб, коммуникацияни йўлга қўйишга хизмат қилади ҳамда тил бирликларига мазмун бағишлайди.

Метафора, худди бошқа бирваракайига номинатив ва коммуникатив мақсадларни яқинлаштирадиган лисоний бирликлар сингари, оламнинг лисоний манзарасини шакллантирувчи воситадир. Бироқ, ушбу восита бошқалардан фарқли ўлароқ, тил тизимида олдиндан мавжуд бўлган маънолардан фойдаланиб, янги концептларни яратиш учун хизмат қилади. Демак, метафора фақат маънонинг мавжудлигини таъминлаш учун хизмат қилибгина қолмасдан, балки ушбу маънони шакллантириш механизми ва уни

коммуникация шароитида узатиш воситаси ҳамдир.

Айтилганидек, метафора когнитив ва лисоний фаолиятлар уйғунлигида, воқелик ҳақидаги билим замирида яралади. Олам ҳақидаги ҳар қандай билим бўлаги тафаккурда ҳосил бўладиган ментал қолипдан иборат. Иккита алоҳида концептнинг ўзаро муносабатини акс эттирувчи метафоранинг мазмуний қобилини ташкиллаштирувчи ментал қолиплар ҳаракатлар кетма – кетлигига ишора қилувчи билим захираси (скриптлар) ва ижтимоий вазият ҳамда мақомлар ҳақидаги билим (фрейм) тўпламидир.

Кўринадики, тафаккур юритиш асосида пайдо бўладиган ментал қолиплар алоҳида концептлардан иборат бўлмасдан, балки ушбу концептларнинг замон, макон, сабаб ва мақсад майдонида намоён этадиган алоқаларини қамраб олади. Аслини олганда, улар турли соҳаларга оид тушунчалар боғланишини акс эттирувчи “метафорик модель” тушунчаси билан боғлиқдир (Feng 1997).

Когнитив тилшуносликда метафорик модель таркибий элементлари турли семантик муносабатлар асосида бирикадиган манба сифатида тушунилади. А.Баранов ва Ю.Карауловларнинг фаразича, метафорик моделларнинг ўртасида ҳам ўзаро алоқа мавжуд, зеро, мазкур моделлар поғонали муносабатга киришадилар ва ягона майдон доирасида бир – бирлари билан кесишиб турадилар (Стернин 2001:58-64).

Метафорик моделлар таснифи турлича, аммо, муҳими улар қиёсида маҳсулдорларини ажратиш ҳамда оламнинг метафорик тасаввурини таъминловчи қонуниятларни аниқлаш мумкин. Сўзсиз, таснифий амаллар татбиқи баъзи муаммоларга сабаб туғдиради. Кўпчилик тадқиқотчилар таянч нуқта сифатида соҳага оид тушунчалар фреймларига мурожаат қилса (масалан, сиёсий фаолият субъектлари ҳайвонлар, спортчилар ёки эртақ персонажларига қиёсланади), бошқа бир қисми бирламчи ва иккиламчи маъноларни боғловчи

компонентларини (масалан, сабаб ва оқибат муносабатлари ёки иерархик поғонали муносабатларнинг ифодаланиши) инобатга олишади. Ҳар ҳолда, метафоранинг шаклланиши ва гуруҳланиши масалалари муҳокамасида когнитив универсалия сифатида қараладиган ҳамда кундалик тажриба замирида юзага келадиган концептлашувдан олдинги тасаввур (image schema)га мурожаат қилишга тўғри келади.

Когнитив универсалиялар маъновий ва матний структураларда мавжуд бўлиб, улардан метафорик модель асоси сифатида фойдаланилади.

Умуман олганда, метафора маълумдан (ганишдан) номаълум (нотаниш) сари қўйилган кўприк вазифасини ўтайди. Худди шу “метафорик кўприк”да турган тадқиқотчилар метафора ҳодисасини, бир томондан, ботиндан, яъни олам ҳақидаги тасаввурни мукаммаллаштириш ҳамда янги фаразлар таклиф қилиш воситаси кўринишида талқин қилишса, бошқа томондан, сиртдан ўрганишга, яъни уни инсон онги ва маданият ўртасидаги “ҳакам” вазифасида кўрадилар. Айнан шу ёндашув кейинги йилларда устуворлик қилаётгани ҳеч қандай гумон туғдирмайди ва бунинг асосий сабаби бевосита когнитив тилшуносликнинг ривожини билан боғлиқ (Опарина 2000).

Когнитив тилшунослик доирасида фаолият кўрсатишаётган олимлар турли назарий қарашлар, схемали тасвирларни таклиф қилишиб, метафора яратилишининг когнитив ускуналарини ёритиш илмида бўлиб турибдилар (Lakoff 1993, Croft, Cruse 2004: 193-220; Ashurova, Galieva 2018:79-91). Шу жумладан, америкалик олима Айлин Уэй тарғиб қилган назария умумий когнитив йўналиш доирасига кирса ҳам, лекин, бошқалардан маълум даражада фарқ қилади. Уз назариясини The Dynamic Type Hierarchy Theory “динамик турдаги поғоналилик (босқичлилик) назарияси”, деб номлаган Уэй хоним метафорик жараёнларни ниқоблар қийишга ўхшатади (Way 1991).

“Динамик турдаги поғоналилик назарияси” (ДТПН) аслини олганда, М.Блэк ва А. Ричардслар истеъмолга киритишган “Ўзаро таъсир нуқтаи назари”га асосланади (Ричардс 1990; Блэк 1990). А.Ричардснинг изоҳича, биз метафорадан фойдаланаётганимизда онгимизда никита турли хил нарса ҳақидаги фикр мавжуд бўлади ва “ушбу фикрлар ягона бир сўз ёки ибора ҳудудида муносабатга киришади, бундай муносабат доирасида ҳосил бўладиган маъно метафорага олиб келади” (Ричардс 1990: 46). Масалан, Макс Блэк келтирган мисолни оладиган бўлсак, *The poor are the negroes of Europe* “Камбағаллар – Европанинг негрларидир” жумласида камбағаллар нимагадир қиёсланапти ва бу қиёс саводсизликка ишора қилаётгани эҳтимолдан йироқ эмас. Демак, бизнинг европалик камбағал ва америкалик негр ҳақидаги фикрларимиз ўзаро муносабатга киришиб, бир – бирига сингишмоқда. Оқибатда эса, янги мазмун туғилмоқда (Блэк 1990: 162-163).

Аммо инсонларнинг олам ҳақидаги билим ва тасавури бир хил эмас. Шу сабаб, олам ҳақидаги мавжуд тасавурлар ҳосила билимнинг ва ҳулосанинг турли босқичларда бўлишини таъминлайди (Way 1991:125). А.Уэй ўтказган тажрибалар гувоҳлик беришича, метафорани ҳосил қилувчи механизмлар фақат шакл ва маъно муносабатини эмас, балки кенг кўламли концептуал жараёнларни қамраб олади.

Олима тўғри таъкидлаганидек, динамик хусусиятли поғоналилик алоҳида қисмлар ва ҳудудлар ўртасидаги боғлиқликка таъсир кўрсатади. Унинг воситасида метафорани тушуниш жараёнида концептуал тузилмада қандай ўзгаришлар вужудга келишини англаш мумкин. Бунда метафоранинг шаклий қатлами маъно ифодасини назоратга олса, поғонали муносабатлар эса метафоранинг турли концептлар боғламига нисбатан бўлган нуқтаи назарга таъсир этади.

Янгидан пайдо бўлаётган ахборот ва билим даражасининг ўсиши натижасида инсонларнинг олам ҳақидаги тасавури янгиланиб, ўзгариб боради. Бизга аввал

одатий бўлиб туюлган маъно метафора мақомини олади. Масалан, *ether* “осмон, само” сўзи олдин конкрет маънода эшитилган бўлса, эндиликда метафора тусини олмоқда. Бошқа вазиятда эса *Star Wars* бирикмаси образлилик хусусиятини йўқотиб, тўғридан –тўғри маънога эга бўлмоқда. Демак, “у ёки бу маънога нисбатан бизнинг фикримиз ўзгариб, ажратилаётган поғоналар динамик кўринишни олмоқда” (Way 1991: 126). Бу, ўз навбатида, семантик поғоналар ва концептуал тугунлар ўзаро тартиботли боғланиши ва уларнинг бирор бир тугунидаги силжиш бошқаларида ўзгаришлар юзага келишидан дарак беради. Бу яна бир қарра тилнинг мураккаб ҳодиса эканлиги ҳамда унда бизнинг ҳозирги маданий муҳитда шаклланган билим ва тушунчаларимиз акс топишини тасдиқлайди.

“Метафорик ниқоб”нинг фаоллашувида контекст ёки нуқта вазиятининг роли алоҳида ва қандай турдаги маънонинг ифодаланиши, худди қайси ниқобнинг ҳаракатга тушиши билан поғонали тузилишдек қайси алоқаларнинг олд ўринга чиқиши ёки яширилиши билан боғлиқ. Масалан, *The car is thirsty* (“Машина ташна”) жумласида тирик жонотларга хос хусусият жонсиз предметга кўчирилади. Шу сифат метафорик ниқобларнинг қандай шаклланишини билиш учун лисоний идрок пайтида оламни моделлаштириш амалларини ҳар тарафлама ўрганиш лозим бўлади. Боз устига, ниқоблар танлови ҳам контекстга боғлиқ ва ҳар бир ниқоб алоҳида концептлар тўпламига ишора қилади.

Хуллас, А.Уэй таърифига ишонадиган бўлсак, метафора мавжуд поғонали муносабатлар қаторига янги тугунларни киритади. Бу метафоранинг мақсади қундалик мулоқот муҳитида кўзга ташланмайдиган концептлар ўртасидаги янада мавҳумроқ муносабатларни намоён этишдан иборат эканлигини тасдиқлайди.

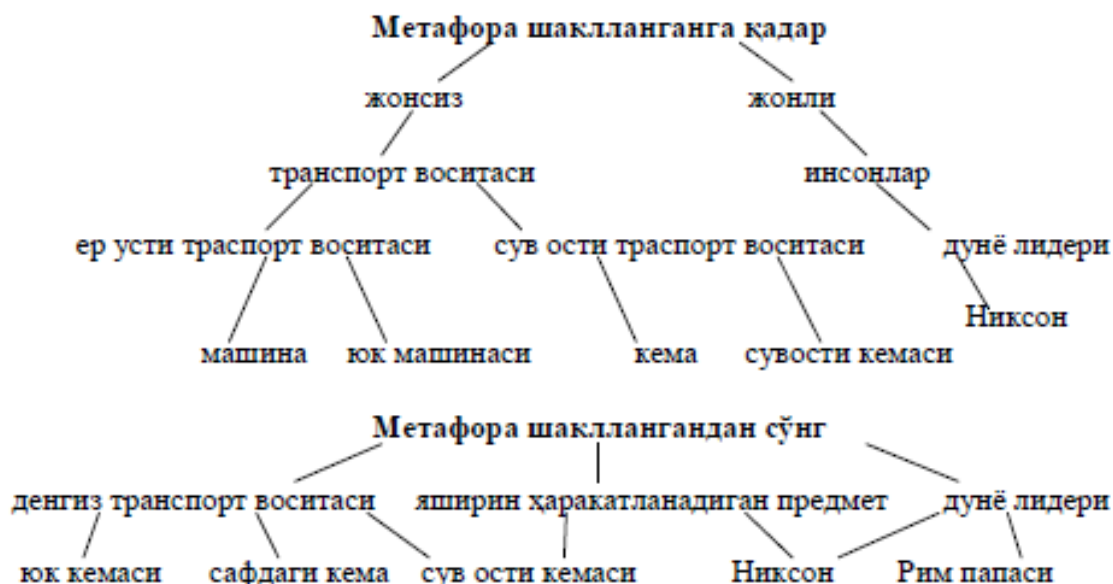
Маълумки, умумий ассоциациялар тизимини М.Блэк юқорида эслатилган ишида *implicative complex* термини билан

атаган эди. Ундан олдинроқ бошқа тадқиқотчилар “семантик ҳудудлар” (semantic domains) тушунчасидан фойдаланганини ҳам биламиз (Tourangean, Stember 1982). Ҳар ҳолда, ҳар иккала тушунчанинг қўлланишида прототип билим, турғун нуқтаи назарларнинг фрейм ёки сценарий кўринишини олиши назарда тутилади. Метафора ҳар қандай концептуал схемага янги кўриниш беради. Ўз пайтида Н.Гудмен қайд этганидек, бундай ўзгариш натижасида “схемалар ўрин алмашади, концептлар бир жойдан

бошқасига кўчади, категориялар бегоналашади” (Гудмен 1990:196).

Бинобарин, Nixon is the submarine of world leaders (“Никсон–дунё лидерлари орасида сув ости кемасидир”) жумласининг таҳлилида А.Уэйни Никсоннинг етакчилик хислатлари қизиқтиради ва унинг ҳақидаги фикрлар “поғонаси” қуйидагича: Никсонниг бурни катта, сочи қора ва у ақлли сиёсатчи бўлган. Лекин, юқоридаги контекстда ушбу сифатлар иккиламчи ҳамда эсланмайди. Натижада, муносабатлар поғонаси қуйидаги тасвирга эга бўлади.

Кўринадики, метафора шаклланганидан сўнг “поғоналар” мураккаблашиб, ўзаро боғлиқлик чизиқлари кенгроқ тарқалади.

Олдинроқ келтирилган The car is thirsty мисолига қайтадиган бўлсак, унга ўхшаш гапларни эшитганимизда хаёлимизга биринчи келадиган нарса, албатта, машина ҳаракатланиши учун зарур бўлган ёқилғи–бензиндир. Тўғри, сув ҳам суюқлик. Ҳатто ёқилғи қуйиш шаҳобчасида ҳайдовчилар баъзан машинага сув қуйишини ҳам кузатиб турадилар. Бу ҳолда юқоридаги гапни тамоман бошқа мазмунда англаймиз. Аммо, “машина оч қолган” гапини эшитган заҳотиёқ, бензин қуйишни

тушунамиз, уни бирор овқат билан боқиш тўғрисида ўйлаш хомхаёл. Демак, тирик зотга хос сифатни жонсиз предметга кўчириш ҳаракати давом этади. Худди шундай ҳолат “Машинам қариб қолди”, “Машина чарчади” каби нутқий тузилмалар қўлланишида ҳам кузатилади. Айни пайтда “Машинамни сартарошга олиб бориш керак” гапининг кулгили эканлигини ҳам унутмайлик.

Шундай қилиб, А.Уэй таклиф қилган назария метафоранинг тил тизимининг иккиламчи маҳсули эмас, балки туб моҳиятини белгиловчи ҳодиса эканлигига ишонишга ундайди. Унинг шаклланиши механизмларини тушуниш, бир томондан, контекстга мурожаат

қилишни талаб қилса, иккинчи томондан, сўзловчи ва тингловчининг тафаккур қобилиятига боғлиқ. Мазкур назариянинг умумқабул қилинган ассоциациялар тизими ва ниқоблар поғоналаригача бўлган жиҳатларини тартиблаштирадиган бўлсак, рўйхат анча давомли кўриниш олади. Келинг, яхшиси муаллифнинг фикрини такрорлаб қўя қолайин: "I have tried to capture in my theory: that metaphor involves systems of commonplaces; that the vehicle can operate as a filter on the tenor, that there

is meaning shift in metaphor that the metaphor involves creating similarity between the tenor and vehicle; and that metaphors allow us to perceive the world from different perspectives" (Way 1991:147).

Хуллас, Айлин Уэй нашр қилдирган монография билан танишиш метафора ҳодисасини когнитологиянинг эришган ютуқларига таянган ҳолда ўрганиш истиқболини белгилашга имкон беради.

Адабиётлар:

1. Ashurova D.U., Galiyeva M.R. Cognitive Linguistics. – Т.: VneshInvestProm, 2018. -160 p.
2. Chilton P. Security Metaphors, Cold War Discourse from Containment to Common House. – London: Routledge, 1997. – 465 p.
3. Croft W, Cruse D. Cognitive Linguistics. – Cambridge: CUP, 2004. – 356 p.
4. Feng X. Konzept und Metaphor. – Frankfurt: Suhrkamp, 1997. – 476.
5. Koller V. Metaphor Clusters, Metaphor Chains: Analyzing the Multifunctionality of Metaphor in Text. www.metaphorik.de, 05/2003.
6. Lakoff G. Contemporary Theory of Metaphor. In: A. Ortony (ed.). Metaphor and Thought. – Cambridge: Cambridge University Press, 1993. – P. 205-251.
7. Tourangeau R. Sternberg J. Understanding and appreciating metaphors//Cognition, 1982. No.11. – P. 203-244.
8. Way E.C. Knowledge representation and metaphor. – Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 1991. – 271 с.
9. Блек М. Метафора // Теория метафора. – М.: Прогресс, 1990. – С. 153-172.
10. Гудмен Н. Метафора – работа по совместительству//Теория метафоры. – М.: Прогресс, 1990. – С. 194-200.
11. Крюкова Н.Ф. Метафоризация и метафоричность как параметры рефлексивного действия при продукции и рецепции текста. Автореф.дисс..... докт. филол.наук. – Тверь, 2000. – 50 с.
12. Опарина Е.О. Исследования метафоры в последней трети XX века// Лингвистические исследования в конце XX в. – М.: ИНИОН РАН, 2000. – С. 186-204.
13. Ричардс А. Философия риторики // Теория метафоры.- М.: Прогресс, 1990. С.44-67.
14. Стернин М.А. Методика исследования структура концепта // Методологические проблемы когнитивной лингвистики. – Воронеж, 2001. – С. 58-64.

Safarov Sh. New approaches to the interpretation of metaphor. During last year's there were developed new methods of interpretation of the metaphorical phrases. Nature and status of this phenomenon is very complex and its analysis demands great effort. The methodology proposed by an American linguist E.Way is useful for understanding the peculiarities of representation of knowledge in metaphors.

Сафаров Ш. Новые подходы к интерпретации явления метафоры. За последние годы в мировой лингвистике сформировались некоторые новые подходы к изучению природы и статуса метафоры. Онтологическая природа данного явления представляется сложным образованием, что и является причиной возникновения трудностей в его интерпретации. Методология, предложенная Е.Уэй, может быть успешно применена к изучению особенностей репрезентации знания в метафорических образованиях.

XORIJIY FILOLOGIYA

til • adabiyot • ta'lim

Ilmiy-uslubiy jurnal

Samarqand

FOREIGN PHILOLOGY

language • literature • education

Scientific-methodology journal

Samarkand

Мухаррир	–	С. Каримова
Техник муҳаррир	–	Ё. Қаршибоев
Саҳифаловчилар	–	З. Усмонова, Ш. Абдурахимов

Самарқанд давлат чет тиллар институти нашр-матбаа маркази:

Самарқанд ш., Бўстонсарой кўчаси, 93.

Босишга рухсат этилган 19.03.2020.

Адади 200 нусха. Қоғоз бичими А4.

Буюртма №49. Times гарнитураси.

ХОРИЖИЙ ФИЛОЛОГИЯ» ИЛМИЙ-УСЛУБИЙ ЖУРНАЛИГА

МАҚОЛАЛАРНИ ТАҚДИМ ЭТИШ ТАРТИБИ

- Мақола муаллифи ишлаётган муассаса раҳбариятининг йўлланма хати.
- Мақолани чоп этиш ҳақидаги эксперт хулосаси.
- Мутахассислиги бўйича фан доктори ёки профессор томонидан имзоланган тақриз.
- Муаллиф(лар) тўғрисида маълумот (иш жойи, лавозими, яшаш жойи телефони ва электрон почтаси).
- Мақолалар Microsoft Word дастури «Times New Roman» гарнитураси 14 шрифтда, қаторлар ораси икки оралиқ билан ёзилган, икки нусхада (электрон варианты билан бирга) тақдим этилади. Мақолалар чизмаларсиз саккиз саҳифада қисқа хабарлар эса икки саҳифадан ошмаслиги лозим.
- Формулалар компьютерда Word формулалар муҳаррирининг Math Type версиясида ёзилади.Чизмалар ва диаграммалар Давлат стандарт талабларига риоя қилинган ҳолда тайёрланиши лозим.
- Муружаат қилинган адабиётлар рўйхати мақола охирида қуйидаги тартибда келтирилади: муаллифнинг фамилияси, исми-шарифи, китоб (журнал)нинг номи, нашриёт ва чоп этилган санаси (китоблар учун), журнал номери, саҳифа (журнал учун). Адабиётлар сони 7 тадан ошмаслиги тавсия этилади.
- Мақоланинг иккинчи нусхасида барча муаллифлар фамилияси, исми ва шарифларини кўрсатилган ҳолда, барча муаллифлар томонидан имзоланиши лозим.
- Мақолани миллий менталитет тил эталони бўйича, синчковлик ва диққат билан ёндашган ҳолда, услубий ва грамматик жиҳатидан юқори даражада талабчанлик билан илмий-услубий мақомида таҳрирланган ҳолда тайёрлаш талаб этилади.
- Зарурат бўлганда таҳририят мақола ва қисқа хабарларни таҳрир қилиш ҳуқуқига эга.
- Мақола муаллифга қайта ишлаш учун қайтарилса, мақоланинг охириги кўриниши олинган кундан бошлаб таҳририятга тушган ҳисобланади.
- Эълон қилинган материаллар муаллифга қайтарилмайди, тақриз ва изоҳ берилмайди.
- Янги илмий-услубий ва амалий натижаларга эга бўлган ва 50% дан ортиқ қисми илгари эълон қилинмаган ўзбек ёки рус, инглиз тилларида тайёрланган мақола ва қисқа хабарлар ва бошқа соҳа бўйича шакллантирилган эксперт гуруҳларининг экспертизасидан ўтган мақолалар журнал саҳифаларида жойлаштирилади.
- Мақоланинг ўзбек, рус ва инглиз тилларидаги аннотацияларининг борлиги текширилади.]